

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (голям състав)

26 октомври 2021 година*

„Преюдициално запитване — Споразумение между правителството на Кралство Белгия и правителството на Великото херцогство Люксембург, от една страна, и правителството на Народна република Полша, от друга страна, относно взаимното насърчаване и защита на инвестициите, подписано на 19 май 1987 г. — Арбитражно производство — Спор между инвеститор от една държава членка и друга държава членка — Арбитражна клауза, предвидена в това споразумение, която противоречи на правото на Съюза — Недействителност — Арбитражно споразумение ad hoc между страните по този спор — Участие в арбитражното производство — Мълчаливо волеизявление на тази друга държава членка да сключи посоченото арбитражно споразумение — Незаконосъобразност“

По дело C-109/20

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Högsta domstolen (Върховен съд, Швеция) с акт от 4 февруари 2020 г., постъпил в Съда на 27 февруари 2020 г., в рамките на производство по дело

Republiken Polen

срещу

PL Holdings Sàrl,

СЪДЪТ (голям състав),

състоящ се от: К. Lenaerts, председател, Ал. Арабаджиев, А. Prechal, К. Jürimäe, S. Rodin и I. Jarukaitis, председатели на състави, J.-С. Bonichot, М. Safjan, F. Biltgen, P. G. Xuereb, N. Piçarra, L. S. Rossi (докладчик) и М. А. Kumin, съдии,

генерален адвокат: J. Kokott,

секретар: С. Strömholm, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 15 март 2021 г.,

* Език на производството: шведски.

като има предвид становищата, представени:

- за Republiken Polen, от F. Hoseinian, A.-M. Tamminen, J. Tavaststjerna et M. Wallin, advokater, подпомагани от L. Guterstam,
- за PL Holdings Sàrl, от R. Oldenstam, D. Sandberg, J. Rosell Svensson, advokater, L. Rees-Evans, counsel, P. Paschalidis, advocate, и S. Fietta, QC,
- за чешкото правителство, от M. Smolek, J. Vlácil, T. Müller, I. Gavrilova, T. Machovičová и L. Březinová, в качеството на представители,
- за германското правителство, от J. Möller и D. Klebs, в качеството на представители,
- за испанското правителство, от S. Centeno Huerta и J. Ruiz Sánchez, в качеството на представители,
- за френското правителство, от E. de Moustier и A. Daniel, в качеството на представители,
- за италианското правителство, от G. Palmieri и S. Fiorentino, в качеството на представители,
- за люксембургското правителство, от C. Schiltz, A. Germeaux и T. Uri, в качеството на представители,
- за унгарското правителство, от M. Z. Fehér и R. Kissné Berta, в качеството на представители,
- за нидерландското правителство, от K. Bulterman, C. S. Schillemans и J. M. Hoogveld, в качеството на представители,
- за полското правителство, от B. Majczyna, M. Rzotkiewicz, M. Martyński, B. Soloch и J. Jackowska-Majeranowska, в качеството на представители, подпомагани от J. Zasada, radca prawny,
- за словашкото правителство, от B. Ricziová, в качеството на представител,
- за финландското правителство, от H. Leppo, в качеството на представител,
- за шведското правителство, от H. Shev, M. Salborn Hodgson, C. Meyer-Seitz, A. M. Runeskjöld, H. Eklinder, R. Shahsvan Eriksson и J. Lundberg, в качеството на представители,
- за Европейската комисия, от F. Erlbacher, K. Simonsson, L. Malferrari, T. Maxian Rusche и E. Ljung Rasmussen, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 22 април 2021 г.,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС.
- 2 Запитването е отправено в рамките на спор между Republiken Polen (Република Полша) и PL Holdings Sàrl относно компетентността на арбитражен орган, постановил две арбитражни решения по спора между тях.

Правна уредба

Международното право

ДИД

- 3 Член 9 от Споразумението между правителството на Кралство Белгия и правителството на Великото херцогство Люксембург, от една страна, и правителството на Народна република Полша, от друга страна, относно взаимното насърчаване и защита на инвестициите, подписано на 19 май 1987 г. (наричано по-нататък „ДИД“ (двустранен инвестиционен договор), предвижда:

„1. а) При спорове между една от договарящите страни и инвеститор от друга договаряща страна инвеститорият изпраща на съответната договаряща страна писмено уведомление, придружено от подробно становище.

б) По смисъла на този член понятието „спорове“ означава спорове, свързани с отчуждаване, национализация или всякакви други мерки, които имат подобни последици върху инвестициите, включително обявяването на инвестиция за публичната собственост, поставянето ѝ под публичен надзор, както и всяко друго лишаване или ограничаване на вещните права чрез държавни мерки, които могат да имат последици, сходни с тези на отчуждаването.

в) Доколкото е възможно, тези спорове се уреждат по взаимно съгласие между заинтересованите страни.

2. Ако спорът не може да бъде решен в срок от шест месеца, считано от датата на писменото уведомление по параграф 1, той следва да бъде отнесен за решаване от арбитраж пред някой от посочените по-долу органи по избор на инвеститора:

а) Арбитражния институт към Търговската камара в Стокхолм; [наричана по-нататък „ТКС“];

[...]

5. Арбитражният орган се произнася въз основа на:

– националното право на договарящата страна, която участва в спора, и на чиято територия се намира инвестицията, включително принципите за уреждане на правни спорове;

- разпоредбите на това споразумение;
 - разпоредбите на всяко специално споразумение относно субекта, направил инвестицията;
 - общоприетите норми и принципи на международното право.
6. Арбитражните решения са окончателни и задължителни за страните по спора. Всяка договаряща страна предприема мерки за изпълнение на решенията съгласно националното си право“.

Споразумението за прекратяване на двустранните инвестиционни договори между държавите — членки на Европейския съюз

- 4 Член 4, параграф 1 от Споразумението за прекратяване на двустранните инвестиционни договори между държавите — членки на Европейския съюз (ОВ L 169, 2020 г., стр. 1), гласи:

„Договарящите страни потвърждават, че [...] арбитраж[ните клаузи между инвеститор и държава членка, съдържащи се в двустранен инвестиционен договор], са в противоречие с Договорите на ЕС и следователно са неприложими. В резултат на тази несъвместимост на [к]лаузите за арбитраж с Договорите на ЕС, от датата, на която последната от страните по [д]вустранен инвестиционен договор е станала държава — членка на Европейския съюз, [к]лаузата за арбитраж в този [д]вустранен инвестиционен договор не може да бъде правно основание за [а]рбитражно производство“.

- 5 Член 7 от това споразумение предвижда:

„Когато договарящите страни са страни по [д]вустранните инвестиционни договори, въз основа на които са били образувани [в]исящи арбитражни производства или [н]ови арбитражни производства, те:

- а) информират, като си сътрудничат помежду си и въз основа на изявлението в приложение В, арбитражните съдилища относно правните последици от решението [от 6 март 2018 г.] Achmea [(C-284/16, EU:C:2018:158)], описани в член 4; и
- б) когато са страни по съдебни производства във връзка с арбитражно решение, постановено въз основа на [д]вустранен инвестиционен договор, искат от компетентния национален съд, включително в която и да е трета държава, в зависимост от случая, да отмени арбитражното решение, да го обезсили или да се въздържи от признаване и изпълнение на решението“.

Шведското право

Законът за арбитражните производства

- 6 Текстът на член 1 от Lag om skiljeförfarande (Закон за арбитражните производства) (SFS 1999, № 116) в редакцията му, приложима към спора в главното производство (наричан по-нататък „Законът за арбитражните производства“), е следният:

„Споровете, които страните могат да уредят чрез спогодба, при наличието на съгласие могат да бъдат отнесени за решаване пред един или повече арбитражи. Такова споразумение може да се отнася до бъдещи спорове във връзка с правно отношение, посочено в споразумението. Спорът може да се отнася до наличието на особен факт.

[...]“.

- 7 Член 2 от Закона за арбитражните производства предвижда:

„Арбитражите могат да проверят своята собствена компетентност да решават спора.

Ако с решение арбитражите стигат до извода, че са компетентни да решават спора, неудовлетворената от това решение страна може да поиска въпросът да бъде разгледан от апелативен съд. Жалбата трябва да се подаде не по-късно от 30 дни от датата, на която решението е било съобщено на тази страна. Арбитражите могат да продължат арбитражното производство в очакване на въззивното решение.

В случай на жалба срещу арбитражно решение, в което се съдържа произнасяне по въпрос относно компетентността, се прилагат членове 34 и 36“.

- 8 Член 33, първата алинея от този закон гласи:

„Арбитражното решение е недействително

- 1) ако обхваща разглеждането на въпрос, който по шведското право не може да бъде решаван от арбитражи,
- 2) ако арбитражното решение или начинът, по който то е постановено, е явно несъвместим с шведския обществен ред, или

[...]“.

- 9 Член 34, втора алинея от този закон предвижда:

„Страна няма право да се позовава на обстоятелство, за което въз основа на нейното участие в производството, без да възрази, или въз основа на каквото и да е друго поведение може да се счита, че тя не е повдигнала. Сам по себе си фактът, че дадена страна е посочила арбитраж, не означава непременно, че тя е приела компетентността на арбитражите да се произнесат по поставения въпрос. [...]“.

- 10 Съгласно текста на акта за преюдициално запитване от подготвителните работи по член 34 от същия закон е видно, че по принцип може да се предположи, че страна, която взема участие в производството, без преди това да е направила възражение за липса на компетентност на арбитражния орган, е приела неговата компетентност да решава спора.

Също така се счита, че след като не са оспорили действителността на арбитражно споразумение, страните могат да се окажат обвързани от арбитраж на договорно основание. Запитващата юрисдикция уточнява в това отношение, че валидно арбитражно споразумение може за произтича например от конклюдентните действия на страните или от бездействието на една от страните.

Арбитражният правилник

- 11 Съгласно член 2 от Арбитражния правилник на Арбитражния институт към ТКС от 2010 г. искането за арбитраж трябва да съдържа по-специално „копие от или описание на арбитражното споразумение или арбитражната клауза, на която е направено позоваване с оглед на решаването на спора“.

Спорът в главното производство и преюдициалният въпрос

- 12 PL Holdings е дружество, учредено в Люксембург съгласно люксембургското право. В периода 2010—2013 г. то придобива дял от капитала на две полски банки. Тъй като последните се сливат през 2013 г., PL Holdings става собственик на 99 % от капитала на възникналата в резултат от сливането нова банка.
- 13 През юли 2013 г. Komisja Nadzoru Finansowego (Комисия за финансовите пазари, Полша) — органът, който съгласно полското право отговаря за надзора на банките и кредитните институции в Полша — решава да отнеме правото на глас на PL Holdings, основано на дяловото му участие в капитала на тази нова банка, като разпорежда това участие да бъде продадено.
- 14 PL Holdings решава да заведе арбитражно производство срещу Република Полша пред арбитражния съд, учреден при Арбитражния институт към ТКС (наричан по-нататък „арбитражният съд“).
- 15 С искането си от 28 ноември 2014 г. PL Holdings се позовава на член 9 от ДИД, за да обоснове компетентността на този съд да разгледа спора по главното производство. То иска от посочения съд да установи, че Република Полша е нарушила ДИД, и да осъди тази държава членка да заплати обезщетение за вреди.
- 16 На 30 ноември 2014 г. Република Полша отговаря на това искане, като изпраща писмо до секретариата на ТКС, в което изразява намерението си да оспори наличието на валидно съгласие от нейна страна за заведеното от PL Holdings арбитражно производство.
- 17 На 7 август 2015 г. PL Holdings предявява иск пред арбитражния съд, като пояснява по-специално оплакванията си относно мерките, посочени в точка 13 от настоящото решение.
- 18 В писмената си защита от 13 ноември 2015 г. Република Полша оспорва компетентността на арбитражния съд с мотива, че PL Holdings не е „инвеститор“ по смисъла на ДИД.
- 19 С писмено становище от 27 май 2016 г. Република Полша изтъква допълнителен довод, за да оспори компетентността на арбитражния съд, а именно че арбитражната клауза по член 9 от ДИД противоречи на правото на Съюза.

- 20 С междинно арбитражно решение от 28 юни 2017 г. арбитражният съд обявява, че е компетентен на основание член 9 от ДИД. Този съд констатира, че като е разпоредила продажба на дяловото участие на PL Holdings в капитала на новата полска банка, Република Полша е нарушила ДИД и че поради това PL Holdings може да претендира обезщетение за вреди.
- 21 С окончателното арбитражно решение от 28 септември 2017 г. арбитражният съд осъжда Република Полша да заплати на PL Holdings обезщетение за вреди и да заплати съдебните разноски, направени от последното по арбитражното производство.
- 22 На 28 септември 2017 г. Република Полша подава жалба пред Svea hovrätt (Апелативен съд Стокхолм, Швеция) за отмяна на арбитражните решения от 28 юни и 28 септември 2017 г.
- 23 В подкрепа на жалбата си тя изтъква, най-напред, че членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС не допускат спор между инвеститор от една държава членка и друга държава членка, който има за предмет инвестиции, да бъде отнесен пред арбитражен орган. Така член 9 от ДИД противоречал на правото на Съюза, което означавало, че арбитражните решения, постановени на основание на този член, противоречат на обществения ред на Съюза и следователно са недействителни в съответствие с член 33, първа алинея, точки 1 и 2 от Закона за арбитражните производства. Тъй като недействителността на тези арбитражни решения произтича пряко от прилагането на правото на Съюза, съдът следва да може да я разгледа служебно.
- 24 По-нататък, в срока, предвиден в член 34, втора алинея от Закона за арбитражните производства, Република Полша оспорва компетентността на арбитражния съд, като се позовава на недействителността на член 9 от ДИД. Във всички случаи, ако прилагането на посочения член 34, втора алинея води до недопустимост на повдигнатото от Република Полша възражение за липса на компетентност, тази разпоредба следва да не се прилага, доколкото тя би представлявала пречка за пълното действие на правото на Съюза.
- 25 Накрая, Република Полша поддържа, че не се е отказала от възражението си за липса на компетентност на арбитражния съд, така че от действията ѝ след подаването на искането на PL Holdings за арбитраж, не било възможно да се изведе мълчаливото ѝ намерение да склучи с него арбитражно споразумение *ad hoc*, различно от арбитражната клауза по член 9 от ДИД.
- 26 PL Holdings оспорва доводите на Република Полша. То поддържа, че разглежданият в главното производство спор се отнася до въпроси като нарушението от страна на Република Полша на задълженията ѝ по ДИД и правото му на обезщетение, които могат да бъдат решени чрез арбитраж, в съответствие с член 1 от Закона за арбитражните производства.
- 27 Член 9 от ДИД обаче представлявал валидно „предложение за арбитраж“, направено от Република Полша, което PL Holdings приело, като подало искането си за арбитраж. Освен това Република Полша направила със закъснение възражение за недействителност на арбитражната клауза и въпросът дали тази клауза противоречи на правото на Съюза, не можел да бъде разгледан служебно от съда.

- 28 При всяко положение, дори да се приеме, че произтичащото от член 9 от ДИД „предложение за арбитраж“ от страна на Република Полша е недействително, предвид действията на страните по спора в главното производство те все пак са сключили арбитражно споразумение ad hoc в съответствие с шведското право и с принципите на търговския арбитраж. Всъщност с подаването на искане за арбитраж PL Holdings направило предложение за арбитраж при същите условия като предвидените в член 9 от ДИД и Република Полша мълчаливо приела това предложение, като не оспорила надлежно компетентността на арбитражния съд въз основа на това споразумение.
- 29 В първоинстанционно производство Svea hovrätt (Апелативен съд Стокхолм) решава да отхвърли жалбата на Република Полша. Най-напред тази юрисдикция приема, че макар решение от 6 март 2018 г., Achmea (C-284/16, EU:C:2018:158), което според нея е приложимо към спора в главното производство, да предполага недействителност на член 9 от ДИД, а оттук и на предложението с траен характер на Република Полша до инвеститорите от други държави членки, според което споровете относно това споразумение трябва да се решават от арбитражен орган, такава недействителност не е пречка държава членка и инвеститор от друга държава членка да сключат последващо арбитражно споразумение ad hoc, за да разрешат този спор. Такова арбитражно споразумение ad hoc се основавало на общата воля на страните по този спор и било сключено съгласно същите принципи като производствата за търговски арбитраж.
- 30 По-нататък, разглежданите в главното производство арбитражни решения се отнасяли до въпроси, които могат да бъдат решени чрез арбитраж, и тяхното съдържание не било в противоречие с обществения ред, така че не било необходимо те да се отменят на основание член 33, първа алинея, точки 1 или 2 от Закона за арбитражните производства.
- 31 Накрая, направеното от Република Полша възражение за недействителност на арбитражната клауза по член 9 от ДИД било закъсняло, поради което било преклудирано по силата на член 34, втора алинея от Закона за арбитражните производства.
- 32 Сезирана от Република Полша с жалба срещу решението на Svea hovrätt (Апелативен съд Стокхолм), запитващата юрисдикция Högsta domstolen (Върховен съд, Швеция) приема за установено, че арбитражната клауза по член 9 от ДИД е в противоречие с правото на Съюза. При това положение тя счита за необходимо да отправи запитване до Съда, за да може да се произнесе по становищата на страните, които са били възпроизведени пред нея, тъй като не бил ясен начинът, по който следва да се тълкуват в случая разглежданите разпоредби на правото на Съюза.
- 33 При тези обстоятелства Högsta domstolen (Върховен административен съд) решава да спре производството и да постави на Съда следния преюдициален въпрос:

„Следва ли от членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС съгласно тълкуването им в решение [от 6 март 2018 г., Achmea (C-284/16, EU:C:2018:158)], че е недействително арбитражно споразумение, сключено между държава членка и инвеститор — когато инвестиционно споразумение съдържа арбитражна клауза, която е недействителна поради сключването на договора между две държави членки — тъй като след подаване на искане за арбитраж от този инвеститор държавата членка по своя воля се въздържа от възражения относно компетентността?“.

По преюдициалния въпрос

- 34 Най-напред следва да се припомни, че съгласно постоянната съдебна практика в рамките на въведеното с член 267 ДФЕС производство за сътрудничество между националните юрисдикции и Съда задачата на последния е да даде на националния съд полезен отговор, който да му позволи да реши спора, с който е сезиран. С оглед на това при необходимост Съдът може да преформулира въпросите, които са му зададени (решение от 15 юли 2021 г., *Ministrstvo za obrambo, C-742/19, EU:C:2021:597*, т. 31 и цитираната съдебна практика).
- 35 Според констатациите на запитващата юрисдикция, в главното производство е установено, че арбитражната клауза по член 9 от ДИД е недействителна, тъй като накърнява автономията на правото на Съюза, пълното му действие и еднаквото му прилагане, и че въз основа на тази клауза не може надлежно да се образува арбитражно производство.
- 36 Въпреки че първоначално PL Holding е завело арбитражно производство срещу Република Полша на основание член 9 от ДИД, впоследствие то твърди, че искането му за арбитраж не представлява приемане на предложението на Република Полша за арбитраж по член 9 от ДИД, а трябва да се счита за предложение за арбитраж със същото съдържание, което Република Полша мълчаливо приела, тъй като не оспорила надлежно компетентността на арбитражния съд в срока, предвиден за тази цел от шведското право, приложимо към това арбитражно производство. Ето защо това споразумение заменило посочената арбитражна клауза в контекста на ДИД, която продължавала да се прилага за същото арбитражно производство на това ново правно основание. Всъщност в крайна сметка Република Полша била осъдена за нарушението на ДИД.
- 37 При тези обстоятелства следва да се приеме, че с преюдициалния си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална правна уредба, която позволява на държава членка да сключи с инвеститор от друга държава членка арбитражно споразумение ad hoc, даващо възможност да се продължи арбитражно производство, заведено въз основа на арбитражна клауза, идентична по съдържанието си с това споразумение, която се съдържа в сключено между тези две държави членки международно споразумение и е недействителна поради противоречието си със същите тези членове.
- 38 Най-напред следва да се уточни, че този въпрос почива на схващането, че предвид недействителността на арбитражната клауза по член 9 от ДИД, Република Полша мълчаливо приела въз основа на приложимото шведско право предложението на PL Holdings за арбитраж, като се въздържала да оспори своевременно компетентността на арбитражния съд и по този начин сключила с последното отделно арбитражно споразумение ad hoc, което обаче е идентично по съдържанието си с арбитражната клауза на основание член 9 от ДИД.
- 39 В това отношение следва да се припомни, че в рамките на производството по член 267 ДФЕС, което е основано на ясното разграничение между функциите на националните юрисдикции и на Съда, всяка преценка на фактите е в правомощията на националния съд (решение от 6 март 2018 г., *SEGRO и Horváth, C-52/16 и C-113/16, EU:C:2018:157*, т. 98 и цитираната съдебна практика).

- 40 При това положение само запитващата юрисдикция може да прецени предварително всички фактически обстоятелства, свързани с разглежданото в главното производство положение, за да установи дали евентуално е налице воля от страна на Република Полша, което последната оспорва, да приеме предложението на PL Holdings за арбитраж.
- 41 Въпреки това следва да се отбележи, че от представената на Съда преписка следва, от самото начало Република Полша е оспорила компетентността на арбитражния съд на основание на ДИД. Така, най-напред, в писмото си от 30 ноември 2014 г. до секретариата на ТКС тя е заявила намерението си да изтъкне липсата на каквото и да било валидно арбитражно споразумение. По-нататък, в писмената си защита от 13 ноември 2015 г., подадена пред арбитражния съд, Република Полша е оспорила неговата компетентност с мотива, че PL Holdings не е „инвеститор“ по смисъла на ДИД. Накрая, в писменото си становище от 27 май 2016 г., няколко дни след отправянето на преюдициалното запитване до Съда по делото, по което е постановено решение от 6 март 2018 г., Achmea (C-284/16, EU:C:2018:158), тя е посочила, че арбитражният съд не е компетентен да разгледа спора по главното производство поради недействителността на арбитражната клауза по член 9 от ДИД, а PL Holdings е обосновало искането си за арбитраж само с тази клауза, тъй като тази клауза е в противоречие с правото на Съюза.
- 42 В този контекст запитващата юрисдикция следва да вземе предвид възраженията, които Република Полша е повдигнала в хода на арбитражното производство, за да установи дали евентуално е налице воля от страна на тази държава членка да сключи, независимо от недействителността на арбитражната клауза по член 9 от ДИД, а оттук и на изтъкнатото от PL Holdings правно основание за завеждане на арбитражно производство, арбитражно споразумение *ad hoc*, идентично по съдържанието си с тази клауза. По-специално тази юрисдикция би трябвало да се увери, че искането от 28 ноември 2014 г. на PL Holdings за арбитраж в съответствие с член 2 от Арбитражния правилник на Арбитражния институт към ТКС от 2010 г. позволява, заедно с последващото поведение на Република Полша, да се направи ясен извод за наличието на арбитражно споразумение *ad hoc* между този инвеститор и Република Полша и че по този начин последната е била в състояние да направи пред арбитражния съд възражение за недействителност на това споразумение.
- 43 При това положение само в случай че запитващата юрисдикция стигне до извода, че Република Полша действително се е съгласила с конклюдентни действия да се обвърже с такова арбитражно споразумение *ad hoc*, чието съдържание е идентично с това на арбитражната клауза по член 9 от ДИД, следва да се провери дали сключването на такова споразумение при такива условия би било в съответствие с правото на Съюза.
- 44 В това отношение следва да се припомни, че Съдът е постановил, че членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат разпоредба на сключено от държавите членки международно споразумение, съгласно което инвеститор от една от тези държави членки може в случай на спор във връзка с инвестиции в другата държава членка да заведе дело срещу последната пред арбитражен съд, чиято компетентност тази държава членка се е задължила да приеме (решение от 6 март 2018 г., Achmea, C-284/16, EU:C:2018:158, т. 60).
- 45 Всъщност със сключването на такова споразумение държавите, които са страни по него, се съгласяват да изключат определени спорове, които може да се отнасят до прилагането или тълкуването на правото на Съюза, от компетентността на техните съдилища и съответно от системата от способности за съдебна защита, която член 19, параграф 1, втора алинея ДЕС ги

задължава да установят в областите, обхванати от това право (вж. в този смисъл решение от 27 февруари 2018 г., Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, EU:C:2018:117, т. 34). Следователно с такова споразумение може да бъде изключено решаването на тези спорове по начин, гарантиращ пълната ефективност на посоченото право (вж. в този смисъл решение от 2 септември 2021 г., Komstroy, C-741/19, EU:C:2021:655, т. 59 и 60 и цитираната съдебна практика).

- 46 Безспорно е, че арбитражната клауза по член 9 от ДИД, както и клаузата, разглеждана по делото, по което е постановено решение от 6 март 2018 г., Achmea (C-284/16, EU:C:2018:158), може да доведе до това арбитражен орган да се произнесе по спорове, които могат да се отнасят до прилагането или тълкуването на правото на Съюза. Следователно тази арбитражна клауза може да постави под въпрос, освен принципа на взаимно доверие между държавите членки, и запазването на присъщия характер на правото на Съюза, гарантирано от производството за преюдициално запитване, предвидено в член 267 ДФЕС. Следователно посочената клауза не е съвместима с принципа на лоялно сътрудничество, закрепен в член 4, параграф 3, първа алинея ДЕС, и накърнява автономията на правото на Съюза, прогласена по-специално в член 344 ДФЕС (вж. в този смисъл решение от 6 март 2018 г., Achmea, C-284/16, EU:C:2018:158, т. 58 и 59). Освен това, както се потвърждава от член 4, параграф 1 от Споразумението за прекратяване на двустранните инвестиционни договори между държавите — членки на Европейския съюз, считано от 1 май 2004 г., датата на присъединяване на Република Полша към Европейския съюз, член 9 от ДИД вече не може да бъде правно основание за арбитражно производство между инвеститор и тази държава членка.
- 47 Да се позволи обаче на държава членка, която е страна по спор, който може да е свързан с прилагането и тълкуването на правото на Съюза, да отнесе този спор до арбитражен орган със същите характеристики като предвидения с недействителна арбитражна клауза, съдържаща се в международно споразумение като посоченото в точка 44 от настоящото решение, чрез сключването на арбитражно споразумение ad hoc със същото съдържание като тази клауза, би довело в действителност до заобикаляне на задълженията, произтичащи за тази държава членка от Договорите, и по-специално от член 4, параграф 3 ДЕС, както и от членове 267 ДЕС и 344 ДЕС, тълкувани в решение от 6 март 2018 г., Achmea (C-284/16, EU:C:2018:158).
- 48 Всъщност, най-напред, такова арбитражно споразумение ad hoc би произвело по отношение на спора, в рамките на който е било сключено, същите последици като свързаните с такава клауза. Причината за съществуването на това споразумение би била именно да се замени арбитражната клауза по член 9 от ДИД, за да се запазят последиците ѝ въпреки нейната недействителност.
- 49 По-нататък, както правилно отбелязва Европейската комисия, последиците от това заобикаляне на задълженията на съответната държава членка, произтичащи от посочените в точка 47 от настоящото решение разпоредби, не биха били по-малко сериозни, по съображение че става въпрос за отделен случай. Всъщност предвиденият от PL Holdings правен подход можело да се възприеме по редица спорове, които могат да се отнасят до прилагането и тълкуването на правото на Съюза, с което да се накърни многократно автономията на това право.

- 50 Следва да се отбележи също, че всяко искане за арбитраж, отправено до държава членка от инвеститор от друга държава членка въз основа на арбитражна клауза, съдържаща се в двустранен инвестиционен договор между тези две държави членки, би могло, независимо от недействителността на тази клауза, да съдържа предложение за арбитраж по отношение на съответната държава членка ответник, която в този случай би могла да се разглежда като приела това предложение само поради факта че е пропуснала да изтъкне конкретни доводи срещу наличието на арбитражно споразумение *ad hoc*. Такова положение обаче би довело до запазване на последиците от задължението, което е поето от тази държава членка в нарушение на правото на Съюза и поради това е недействително, да приеме компетентността на сезирания арбитражен орган.
- 51 Освен това с оглед на членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС валидността на основанието, на което почива компетентността на арбитражен орган, не може да зависи от поведението на страните по съответния спор, и по-специално от това на държавата членка, която е в основата на нарушението на посочените членове, довело до недействителността на арбитражната клауза, по силата на която е бил сезиран посоченият арбитражен орган. Ако обаче от поведението на държава членка се стига до извода, че последната е направила каквото и да било волеизявление да признае компетентността на посочения арбитражен орган, това волеизявление би съвпаднало по необходимост с волеизявлението, направено при уговарянето на посочената арбитражна клауза, и следователно не би могло да обоснове тази компетентност.
- 52 Накрая, както от решение от 6 март 2018 г., *Achmea* (C-284/16, EU:C:2018:158), така и от принципите на предимство на правото на Съюза и на лоялно сътрудничество следва не само че държавите членки не могат да поемат задължение да изключват от правораздавателната система на Съюза споровете, които могат да се отнасят до прилагането и тълкуването на правото на Съюза, но и че когато такъв спор е отнесен до арбитражен орган по силата на задължение, поето в противоречие с посоченото право, те са длъжни да направят пред този орган или пред компетентния съд възражение за недействителност на арбитражната клауза или на арбитражното споразумение *ad hoc*, въз основа на която или на което посоченият орган е сезиран.
- 53 Това се потвърждава впрочем и от член 7, буква б) от Споразумението за прекратяване на двустранните инвестиционни договори между държавите — членки на Европейския съюз, съгласно който, когато договарящите страни са страни по двустранни инвестиционни договори, въз основа на които е образувано висящо арбитражно производство, те трябва по-специално когато са страни по съдебно производство във връзка с арбитражно решение, постановено въз основа на двустранен инвестиционен договор, да поискат от компетентния национален съд в зависимост от случая да отмени арбитражното решение или да се въздържи от неговото признаване и изпълнение. Това правило е приложимо *mutatis mutandis* към положение, при което арбитражното производство, заведено първоначално въз основа на арбитражна клауза, която е недействителна поради несъответствието ѝ с правото на Съюза, е продължено въз основа на арбитражно споразумение *ad hoc*, което е сключено от страните в съответствие с приложимото национално право и съдържанието на което е идентично със съдържанието на тази клауза.
- 54 По този начин всеки опит на държава членка да отстрани причините за недействителността на арбитражна клауза чрез договор с инвеститор от друга държава членка би бил в несъответствие със задължението на първата държава членка да направи възражение за недействителност на арбитражната клауза и така би могъл да доведе до

незаконосъобразност на самото основание на този договор, тъй като би бил в противоречие с основните разпоредби и принципи, уреждащи правния ред на Съюза, споменати в точка 46 от настоящото решение.

- 55 При тези обстоятелства националният съд следва да уважи искане за отмяна на арбитражно решение, прието въз основа на арбитражно споразумение, което нарушава членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС, както и принципите на взаимно доверие, на лоялно сътрудничество и на автономия на правото на Съюза.
- 56 С оглед на всички изложени по-горе съображения на поставения въпрос следва да се отговори, че членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална правна уредба, която позволява на държава членка да сключи с инвеститор от друга държава членка арбитражно споразумение *ad hoc*, даващо възможност да се продължи арбитражно производство, заведено въз основа на арбитражна клауза, идентична по съдържанието си с това споразумение, която се съдържа в сключено между тези две държави членки международно споразумение и е недействителна поради противоречието си със същите тези членове.

По искането за ограничаване на действието във времето на бъдещото съдебно решение

- 57 PL Holdings е поискало от Съда, в случай че приеме, че членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат арбитражно споразумение, сключено между държава членка и частен инвеститор от друга държава членка, да ограничи действието във времето на бъдещото съдебно решение, така че то да не засяга арбитражните производства, които са заведени добросъвестно въз основа на арбитражни споразумения *ad hoc* и са приключили преди постановяването на това решение.
- 58 С оглед на произнасянето по това искане следва да се припомни, че съгласно постоянната съдебна практика тълкуването, което Съдът дава на норма на правото на Съюза при упражняване на компетентността си по член 267 ДФЕС, уточнява и изяснява значението и обхвата на тази норма, както тя трябва или е трябвало да се разбира и прилага от датата на нейното влизане в сила. От това следва, че така разтълкуваната норма може и трябва да се прилага от съда към правоотношения, възникнали и установени преди обявяването на решението по искането за тълкуване, ако освен това са налице условията, които позволяват пред компетентните юрисдикции да се отнесе спор по прилагането на тази норма (решение от 17 март 2021 г., *Academia de Studii Economice din București*, C-585/19, EU:C:2021:210, т. 78 и цитираната съдебна практика).
- 59 Единствено по изключение, въз основа на присъщия на правния ред на Съюза общ принцип на правна сигурност, Съдът може да ограничи възможността всяко заинтересовано лице да се позове на тълкувана от него разпоредба, за да оспори добросъвестно установени правоотношения. За да бъде наложено подобно ограничение, е необходимо да са изпълнени два основни критерия, а именно добросъвестност на заинтересованите лица и риск от сериозни смущения (решение от 17 март 2021 г., *Academia de Studii Economice din București*, C-585/19, EU:C:2021:210, т. 79 и цитираната съдебна практика).

- 60 По-конкретно Съдът е прибегвал до това разрешение само при точно определени обстоятелства, а именно когато е съществувал риск от тежки икономически последици, дължащи се преди всичко на големия брой правоотношения, установени добросъвестно въз основа на считаната за валидно действаща правна уредба, и когато лицата и националните власти са били подтикнати към поведение, което не съответства на правото на Съюза, поради обективна и значителна несигурност по отношение на приложното поле на разпоредбите на Съюза — несигурност, за която евентуално е допринесло самото поведение, възприето от други държави членки или от Комисията (решение от 17 март 2021 г., *Academia de Studii Economice din București*, C-585/19, EU:C:2021:210, т. 80 и цитираната съдебна практика).
- 61 Следва да се припомни още, че ограничение във времето на действието на тълкуване на разпоредба от правото на Съюза, направено от Съда на основание член 267 ДФЕС, се допуска само в самото решение по искането за тълкуване. Този принцип гарантира равното третиране на държавите членки и другите правни субекти от гледна точка на правото на Съюза и по този начин изпълнява и произтичащите от принципа на правна сигурност изисквания (решение от 23 април 2020 г., *Herst*, C-401/18, EU:C:2020:295, т. 57 и цитираната съдебна практика).
- 62 В случая, що се отнася, от една страна, до критерия за добросъвестност, PL Holdings изтъква, че настоящото дело е първото, по което от Съда се иска да вземе отношение по валидността на арбитражно споразумение *ad hoc* като разглежданото в главното производство. При сключването на арбитражното споразумение нищо не сочело, че то противоречи на правото на Съюза, тъй като Съдът е постановил решение от 6 март 2018 г., *Achmea* (C-284/16, EU:C:2018:158) едва след приемането на арбитражните решения от 28 юни и 28 септември 2017 г. Освен това PL Holdings се основавало на поведението на Република Полша, включително на нейното участие в арбитражното производство, без своевременно да повдигне възражение за липса на компетентност на арбитражния съд въз основа на правото на Съюза.
- 63 От друга страна, що се отнася до критерия за риск от сериозни смущения, PL Holdings поддържа, че бъдещото съдебно решение може да засегне голям брой отделни участници, сключили арбитражни споразумения с държави членки в рамките на различни видове договори. Освен това нищо в практиката на Съда не показвало, че понятието „сериозни смущения“ не би могло да обхване положение, при което установено в Европейския съюз дружество като PL Holdings, действащо добросъвестно, първо е било обект на незаконно отчуждаване в нарушение на правото на Съюза, като по-специално е накърнена свободата му на установяване, гарантирана в членове 49 ДФЕС и 54 ДФЕС, и впоследствие е било лишено от правото му на ефективна съдебна защита, предвидено в член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз.
- 64 В това отношение, както отбелязва генералният адвокат в точка 84 от заключението си, релевантните за настоящото дело насоки за тълкуване на членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС произтичат пряко от решение от 6 март 2018 г., *Achmea* (C-284/16, EU:C:2018:158), чието действие във времето Съдът не е ограничил.
- 65 Всъщност да се позволи на държава членка да замени съдържаща се в международно споразумение между държави членки арбитражна клауза със сключването на арбитражно споразумение *ad hoc*, за да се направи възможно продължаването на арбитражно производство, заведено на основание на тази клауза, би означавало, както бе прието в

точка 47 от настоящото решение, да се заобиколят задълженията на тази държава членка, произтичащи от Договорите, и по-специално от член 4, параграф 3 ДЕС и от членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС, тълкувани в решение от 6 март 2018 г., *Achmea* (C-284/16, EU:C:2018:158).

- 66 По този начин ограничаването на действието във времето на настоящото решение всъщност би означавало ограничаване на действието на тълкуването на тези разпоредби, дадено от Съда в решение от 6 март 2018 г., *Achmea* (C-284/16, EU:C:2018:158).
- 67 Освен това, по твърдението за риск от сериозни смущения, следва да се отбележи, че що се отнася, от една страна, до твърдяното въздействие, което настоящото решение би могло да има спрямо арбитражните споразумения, сключени от държавите членки, за различни видове договори, тълкуването на правото на Съюза, дадено в настоящото решение, е насочено само към арбитражните споразумения *ad hoc*, сключени при обстоятелства като разглежданите в главното производство, обобщени по-конкретно в точка 65 от настоящото решение.
- 68 От друга страна, защитата на субективните права, които PL Holdings черпи от правото на Съюза, трябва да се осигури в рамките на правораздавателната система на държавите членки, в случая полската правораздавателна система. При това положение, дори да се приеме, че е доказана твърдяната от PL Holdings празнота в защитата на тези права, тази празнота би трябвало да бъде поправена в рамките на посочената система, евентуално със съдействието на Съда в рамките на неговите правомощия, като подобна празнота не може да обоснове възможност да се толерира неспазването на посочените в точка 65 от настоящото решение основни разпоредби и принципи.
- 69 При тези обстоятелства следва да се отхвърли искането на PL Holding за ограничаване на действието във времето на бъдещото съдебно решение, без да е необходимо да се проверява неговата добросъвестност.

По съдебните разноски

- 70 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (голям състав) реши:

Членове 267 ДФЕС и 344 ДФЕС трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална правна уредба, която позволява на държава членка да сключи с инвеститор от друга държава членка арбитражно споразумение *ad hoc*, даващо възможност да се продължи арбитражно производство, заведено въз основа на арбитражна клауза, идентична по съдържанието си с това споразумение, която се съдържа в сключено между тези две държави членки международно споразумение и е недействителна поради противоречието си със същите тези членове.

Подписи